

Kloka människor och deras bedrifter 1.

Gammal tro om saker och ting. Upptecknat i Lerbäck av Ruben Carlsson.

En bonde i Falla hade ofta otur i sin ladugård. Djuren sjuknade oförklarligt, och det var tydligt att allt inte stod rätt till. Han rådfrågade flera kloka som sedan kom och botade djuren. Dock var där straxt ett nytt sjukdomsfall.

En av dessa kloka människor var mor Askling från Snavlunda. En gång åkte han till henne i sitt vanliga ärende. Genast när han kom in för dörren sade gumman. *"Du har e ko sjuker sir ja, men de ä inte för nöd um vi väntar tess i möra. Köm igen då ska ja bota na."* Vilket också skedde.

Omsider tröttnade dock bonden på alla dessa kloka och sade. *"Så snart di botar e ko så gör di e anner sjuk."*

Denna nämnda gumma hette **Brita-Stina Askling** och bodde vid **Rösan i Snavlunda**. Hon ansågs kunna sådant som var *"norrifrån"* d.v.s. trolleri..

En gång ville hon köpa en kalv av överstelöjtnanten på Tjälvesta, herr Burenstam. Hon sände bud med dennes piga Klara. Det skulle vara snällt av herr löjtnanten om jag skulle få köpa en kvigkalv att lägga på till ko. Pigan kom dock tillbaka med beskedet att han ej sålde någon kalv. *"Asklinga vart arger häröver"* och yttrade. *"Jaså ja får inte köpa kalven å dä ska Tjälvestaherrn inte vinna någe på."* Påföljande söndag när pigan Klara var på väg till kyrkan, kom folk henne tillmötes och talade om att en av herrgårdens kor låg död på ett gårde. Hon vände då hem och berättade det. "Hm, hm mumlade överstelöjtnanten. Di har väl gett henne för mycket mat. Då man tittade närmare på kon fann man ett hål i sidan. Inne i kon fanns en boll av garnäfsingar och andra attiraljer som tillhörde den kloka gummans fruktade trollskott.

Berättat av Alfred och Lovisa i Grinna.

Min mor berättade om **Stenstorpa-gubben**. Namnet är mig obekant, men han bodde i Stenstorp i Godegård. Gubben kunde mycket av sådant som var fördolt för andra. Främst gällde detta när det var fel på något djur, men också i övrigt gjorde han sådant som visade vem han var.

En gång blev en flicka ormbiten. Genast när gubben tog om den bitna armen blev det lindring. Han mumlade också något, samt sade att *"nu ska inte den ormen bita nån mer."*

Den blev också liggandes död på platsen där flickan blev biten.

Mot djurens sjukheter hade han alltid bot. Mediciner av diverse slag kokade han själv ihop. När en gång hans gamla ko skulle slaktas, var det med en viss bävan slaktaren gick till verket. Tankar på allt som lästs över kon, undrar man ej på att slaktaren först yttrade. *"Ja hjälp öss nu Gud"*

Fallstorpa-gubben var också kunnig i botande av djurens sjukdomar och anlidades mycket.

I Lerbäck var en **Kalle i Ängatorp** som botade djur utan medicin. Han läste bara över dem. Vanligen sade han att de hade råkat ut för illvilliga människors hämnd. Sålunda fått krämporna *"satta på sej"*. Sådant kunde ske med *"trollskott."* Dessa behövde ej alltid vara dödande, utan bara orsaka skador och sjukdomar.

En gubbe Oskar i Rönne råkade en gång ut för ett trollskott. Han kom vägen fram med sin oxe då ett sådant kom farande. Oxen hejdade sig i sista stund så häftigt att han föll på knä. Skottet gick framför oxens framben. Oskar anade nog också vem det var som sände iväg otyget, men ibland var det bäst att tiga.

Per i Björneborg bodde på Luckebo ägor. Han var trollkunnig och hade lärt av ovan nämnde Kalle. Han läste över sjukdomar. Ingen fick emellertid vara inne i ladugården då han skulle bota djuren, men vanligen var de bättre eller helt återställda då han gick ut sades det.

Per var en stor skytt. Hans mynningsladdare var fylld i kolven med *"trollpunkter"* för lycka vid jakt. När bössan efter Pers död försålades på auktion kunde den nye ägaren ej ha den kvar.

Ty sade han: *"Den står å smäller å sej själver öppe på vinn."*

En gång fällde Per en trollhare som många skjutit på tidigare, men så hade han också gjort hagel på själva Skärtorsdagen. Haren var så full med hagel så skinnet mest liknade en skrovlig kartbjörksnäver.

Dottern Emma, också trollkunnig hade i sin stuga en liten knippa med klor av fåglar samt små ben som av fingerleder hängande i den sotiga spisöppningen. Säkert var det doningar att trolla med från Pers tid.

Det fanns en stor trolltjäder på Luckebo marker. Han var så stor so ett *"kölasåll"*. Pär tog även denna med sina beprövade Skärtorsdagshagel. Det var någon som frågade vad det var för sorts hagel? *"Ja si tockna gör bara ja"* sa Per. *"Tockna piller å kruter å klockmalm å körkselver ä de enda söm biter på förtröllade djur."*

Per kunde skämma bössor också. Inte ett hagel tog om skytten var aldrig så nära.

Vid Ingelsby fanns en gumma i mitten på 1800-talet som kunde sända trollskott. Hon förfärdigade dem av diverse material, nålar, garnäfsingar m.m. En gumma Kristin i Falla berättade an hon som flicka var med och såg när denna trollkunniga kvinna sände ett dylikt skott. Det liknade ett nystan. Gumman bar det i sitt förkläde, tog sedan upp det och blåste på nystanet. Då for det iväg med sådan fart att träden böjde sig som för en stark blåst.

En annan gång var samma flicka med och slättrade en *"herräng"*. Namnet kom sig av att nämnda äng tillhörde herrgården, och slogs av dess underlydande genom dagsverken. Varje byalag hade sin särskilda lott att slå, räfsa och bärga. En sådan äng fanns vid Skyllberg men min sagesman Severin A trodde att den här händelsen skulle ha skett nära Ingelsby.

Just då man satt och vilade sig en stund kom ett trollnystan fräsande och slog ner alldeles vid en av karlarna. Denne sade då: *"Jaså han rådde inte fram. Då ska ja gen så den låter bli en annan gång."* Så tog han upp nystanet och blåste iväg det. Från denna stund var en bonde i grannskapet invalid och måste ständigt begagna kryckor. Det var min sagesmans mor som var med och såg detta.

Mäster Gefvert i Mörtsjön troddes innehava en svartkonstbok, och kunde därför mer än andra. Det sägs att han ensam hängde upp Askersunds landsförsamlings stora kyrkklocka. Han undanbad sig all hjälp av människor. *"Me Guds makt å mi lilla hjälp går de"* menade han. Detta har berättats av Gustaf Pettersson i Falla.

En gång bjöd denne mäster en person att dricka ur ett tennstop. När då denne öppnade locket slog han förfärad tillbaka. Där nere såg han en mängd små horn och svansprydda varelser som hoppade runt. Efter mycket trugande öppnade han locket igen. Då syntes inget av de otrevliga varelserna.

I Falla träffades en kviga av *"skottet"*. **Asklinga** eftersändes och hon konstaterade genast faktum. Vis uppslaktningen efteråt kunde man se hur alla *"småtarmarna"* voro trasiga där skottet hade gått fram.

Kalle i Långstorp kom en gång till mor Askling med hästskjuts och ville ha henne med till en mjölnarhustru i Kårberg som väntade barn. *"Du kommer sent sa gumma"*. Ute till skjutsen frågade hon om hästen var *"skensk."* Nej det var inte farligt menade Kalle. Då satte sig gumman upp och visslade tre gånger. Sedan blev det fart på hästen berättade Kalle. Det gick med fart hela vägen utan att sakta in en endaste gång något som annars var mycket ovanligt för den hästen.

En **skogvaktare F i södra Lerbäck** påstods kunna "*skämma*" bössor. En gång skall han ha lärt ut konsten åt en person, men denne i sin tur ville aldrig förmedla konsten vidare. Så mycket sade han emellertid att man måste höra skottet från den bössan som skulle "*skämmas*", eller också måste man ta i den just då man "*skämde*" vilket endast skedde genom att tänka eller tyst säga någonting. Det var emellertid av sådan art att den som fick lära det, ej gärna nämnde något härom. Karl Axberg har berättat detta.

På 1870-talet fanns i Esperud en gumma på en gård. Hon kallades gamla farmor eftersom det fanns en farmor förut som var den gamlas dotter. Den gamla troddes ha onda ögon. När hon såg på ett barn som ännu ej var "*kristnat*" (döpt) så dog det. I huset där hon bodde tillsammans med flera släktingar förekom det ofta. När det så kom ett nytt barn i huset, så gömde man undan det och ställde snart om att det blev döpt. Det barnet hade hon ingen makt över.

Ävenså kunde hon få djuren att gå i vall så långt hon själv ville att de sedan skulle gå under sommaren. Dit men inte längre gick också kreaturen. När till sist gumman dog och man skulle bära henne till graven, var kistan så tung att de som bar nära nog dignade under bördan.

I norra Lerbäck fanns de som sände trollskott. Hos en bonde träffades sålunda en ko. Genom slakt kunde man dock tillgodogöra sig köttet. När man sedan frågade bonden hur det var att äta kött som varit "*trollat*" svarade han. "*De smakade som f-n ha vari framme*".

Berättat av A V Öhlin i Långstorp född 1858.

Lotta i Hagaberg Falla var kunnig i sådant som var för dolt för vanligt folk. Hon levde på 1860-talet. Hennes djur var feta och granna i ladugården om än fodret tröt i ladan och i vallgången voro de mätta om kvällarna om de sen stod hela dagarna på kala berget.

Annorlunda var det ställt för grannarna. Deras kor stod jämt och drog åt Hagabergs-hället. Aldrig kunde man heller få dem vid hull vad de än åt. Här var trolleri med i spelet. I många år stod man ut med eländet, men slutligen råddes en granne att "*slå ut blod*" på gumman, så skulle hennes makt vara bruten. En dag vred han därför hennes näsa runt ett slag, men för att få ut blod måste han klösa henne i ansiktet. Sedan blev det emellertid bättre. Det liksom förbyttes i tur och otur. Lotta blev sig aldrig lik efter detta. Hon gick bara omkring och jämrade sig. "*Varför skulle ja göra så mycke ont. Kunne ja inte hållit mej hemma um nätter. Förlåt mej snälla ni*". Så lät det alltid.

Så var denna trollgummas makt släckt. Hatad och fruktad. Många höll sig väl med henne, ty de behövde hennes hjälp ibland då djuren blev sjuka.. Då kom hon tittade på dem, viskade dem i öronen och mumlade ohörbara ord. Det hände att de blev friska också.

Så kunde rykten spridas om människor förr, som var något annorlunda än de flesta.

En person som gått förbi en natt där denna Lotta bodde, påstod sig ha sett underliga saker. Allt han hade sett ville han inte tala om, men vad han nämnde var att gumman hade ett par armar som efter ett barn, som hjälp vid sina mystiska förehavanden nattetid. Så var hennes rykte som trollkunnig ytterligare förstärkt.

Vid Lerbäck's gästgivaregård som då innehades av en herr Stenström, hade man en piga från Norrland som man trodde var trollkunnig. Hon påstods vara av Finnfolk och i besittning av en svartkonstbok. I gården hade man en längre väv uppsatt. Det närmade sig till marknad i Lerbäck och till dess ville man ha ut vävstolen. Det var dock ej så mycket vävt på väven så det var inte stora utsikter att bli klar härmed. Frun i huset uttalade emellertid en önskan att så skulle ske. På morgon följande dag stod vävstolen tom. Inget garn kvar på bommen och reveln full av väv. Allt färdigt på en natt. Alla i huset blev högst förvånade över denna prestation, och pigan fick sitt rykte ytterligare förstärkt. Ingen vanlig människa hade kunnat

göra detta arbete på en natt. Trots det goda i att ha dagligt arbetsfolk, tordes man ej ha henne kvar utan hon måste flytta.

Det fanns även de som kunde sätta ohyra på. Det berättas om en dräng från Lugnet i Lerbäck som slog vad med några kamrater att han kunde sätta löss på vem de än föreslog. Man antog vadet och enades om att barnpigan och husan hos kyrkoherde Stavelius gärna kunde få bli offren. Ty menade man, di har bättre tid att plocka löss än andra.. Ingen trodde att så skulle ske, men det gick som drängen sagt. Pigan och husan i prästgården blev fulla med klädlöss. Dock ingen annan i huset. Inte ens barnet som pigan skötte. Inget hjälpte heller om ohyrans vad man än försökte. Mitt i deras förtvivlan försvann emellertid ohyrans spårlöst lika fort som den kommit. Det var den tid som den trollkunnige drängen hade satt för ohyrans försvinnande.

Denna skildring har jag av släkten till barnpigan som hette Brita Stina Jönsson som flicknamn och var född 1823. Som äldre talade hon ofta om minnen från den tid hon tjänade hos "körkherrn" Stavelius.

Kopparsgumman eller "Kopparbergskäringen" var en sådan där klok gumma som anlätades vid nödläge. Hon förklarade en pojke för "näckabiten" i benen. "Näckabettet" hade han fått för han hade svurit när han hoppade över en bäck. Berättat av Tärnlund i Baggfallet eller Lilla Skuru som är rätta namnet.

Hon reste runt i bygderna och hade sitt kvarter på vissa ställen. En gång söktes hon av en fru som trodde att mannen var otrogen mot henne. Den kloka gumman slog upp brännvin i ett glas, tittade i det en stund. Sedan slog hon ögonen i kvinnan och sade: "Du ä int bättre du". Då blev frun röd i ansiktet och gick därifrån. Efter det skulle det ha blivit bra mellan makarna. Det fans två "Kopparbergskäringar" En gick omkring i bygden spådde och botade folk. Hon hade en son som spelade fiol. Han hade lärt sig det av Näcken. Den "rätta" var bättre på att bota sjukdomar.

Om den rätta berättas att det var en person från Viby som var i snickarlära i Stockholm. Han hade en fästmö men det blev slut mellan dem. Flickan blev arg och gick till "Kopparbergskäringa". Hon ordnade så att fästmannen skulle få löss på sig för att han gjort slut. Han blev rådlös för ohyrans. Det krälade överallt på kroppen, kliade och bet.. Då kom han ihåg "Kopparbergskäringa". Han sökte henne och fick då veta vem som velat ha det så här. Han blev arg och skrek. "Skicka döm tebaks i magen på na". Käringen sade att det inte gick an. Utanpå kroppen kunde hon få dem. Pojken blev så av med lössen och flickan fick dem i stället. Hon gick i sin tur tillbaka till käringen som då sände iväg dem till en tall i närheten. Inga fler människor skulle få ont av dem.

En gång kom det utsocknes besök av en som hade ett otäckt skavsår på benet när han skulle hoppa ur ekan efter ett fiske. Såret ville inte läka. Nu frågade han den kloka gumman till råds. Hon tittade på det och sade att det var inget att göra åt. Det var "Näckabette" han hade varit ute för och det kunde hon inte bota. Han hade svurit när han hoppade i land och föll därav det mystiska "bette".

De kloka som botade sjukdomar och krämpor på folk och djur använde i regel läsning av någon besvärjelse över det onda. Dessa var ofta rent av hemska till sitt innehåll. Frammanade mörka makters hjälp eller innehållande löfte om rätt till själen i en framtid. De som utförde dylika sysslor ansågs som försvunna människor, utan hopp och salighet. Det var med stor fruktan man anlätade dem.

I Närke används en formel för stämmande av blod. Den var av mildare slag och lydde:

"Stall, stall blod som herren stillade noe flod.

Det är så fullt att det rinner.

Som de kvinnor som baka på söndag å varpa på lördag i tre namn o.s.v."

Vid Fiskars (Norra änden av Åmmelången) fanns förr en stuga uppe i backen öster om landsvägen. För länge sen bodde där ett folk som en dag fick besök av en luffare från vägen. Samtidigt kom där också en gumma från trakten. De två råkade i ordväxling och kvinnan skrädde ej orden. När hon sen avlägsnade sig sade luffaren: *"Nu ska ja göra så käringa ska få krypa gynum översta stocken på stuga söm ligger nere ve vägen."*

Så skedde också. Alla i stugan såg hur kvinnan kröp in i ena ändan på översta stocken och kom ut i andra ändan. Efteråt talade också gumman om att hon var rent tvungen att krypa på den översta stocken i stugan. Hon förstod inte varför berättade G Appelgren.

Samme man berättade följande: I hans föräldrahem kom en gång en lappkvinna med en liten flicka. Hon bad om mat och fick också sådan. Man språkade om mycket. På frågan varför inte flickan sade ett ord svarade kvinnan. *"Hon skall inte lägga sig i vad gammalt folk talar"*.

Så kom det på tal att husfadern var sjuk ofta och måste vara hemma från arbetet i Åmmeberg. *"Om jag får fem kronor sa gumman, så ska jag göra honom frisk i tio år."* Hon fick pengarna. Det underliga hände att berättarens far sedan var frisk i tio år.

Gubben Sjöman som bodde vid Långgårdsvägen i Snavlunda sades kunna åtskilligt.

En gång hade han snaror utsatta för fågel. Vid Östersjö äng. Det var förbjudet varför de plockades upp av en jägare F B-g. Då Sjöman fick reda på detta beslöt han att ge B en minnesbeta. En gång möttes de i skogen. B hade som vanligt bössan med. Sjöman bad att få se den. *"De sa ju va e bra bössa"* sade han. Efter den dagen gick det ej att skjuta med den. Den förmådde ej att döda så B fick sälja den.

Om Sjöman berättas också att han kunde åtskilligt *"norrifrån"*. Han lovade Adolf Hagström i Östersjötorp att han skulle få lära sig en del.. *"Du måste nämna Guds å Jesu namn om du ska lyckas"* sade Sjöman

Olle i Eketorpet Östra Lerbäck skildras som rätt kunnig med trolleri. Han kallades också för Troll-Olle. Han kunde krypa genom stockar till stor förvåning för folk.

Jan Anders Andersson i Dunsjö kunde stämma blod, bota ormbett och brännskador. Han hade även hjälpt när djuren hade träffats av *"sköttet"*.

I **Solberga fanns Karl Olsson** som kunde bota tandvärk och frossa.

Det berättades att ett folk i Holviken i Snavlunda, hade en pojke som blev bortbytt av trollen. De hade väl ej vakat ordentligt och haft lyse tänt vid hans säng tills han blev *"kristnad"*. Alltnog pojken blev en bortbyting. Man sökte en klok gumma som bodde åt Örebrohållet. Hon gav rådet att man skulle sopa ungen från sängen mot dörren tre torsdagskvällar i rad. Så skedde men ändå hände sig att han dog. Aldrig heller fick de tillbaka sin rätte pojke.

På tal om bytingar så fanns det en sådan också i Estabo. Om denne Estabo-byting berättas att han blev 400 år.

I Tycke by i Snavlunda var det en slaktare som fick sitt köttförråd stulet. Han for ned till en gumma som hette **Rosina som bodde åt Fineröjahållet**. Hon tog reda på vem tjuven var. Hon slog upp brännvin i ett glas och i detta syntes en bild av tjuven. I detta fall var det flera av tatarsläktet Lindgren.

En annan gång i samma by blev man i en stuga bestulen på guldringar vilka hängt på en spegelstolpe. **Rosina i Burn** som slog upp sitt brännvin. I glaset syntes en gumma från B gård. Rosina frågade om gumman skulle ha något straff.?

"Ja nått bord ho väl ha" blev svaret. Följden blev också en obotlig sjukdom. Rosina söktes långt in på 1900-talet.

I en gård dog grisarna. Rosina anlätades. I brännvinsglaset syntes tydligt en granne. Straffet kom snart i det att han miste en ko.

Då Skyllbergsbanan byggdes 1883 hölls en bonde en dag vid Bunken och körde fyllning. Då kom **Sjöman** förbi.. Han sade: "*De ä e rar märr du har men skynda dej hem um du vill få in na i stallet*". Hästägaren svarade: "*De e la inge fel på märra. Ja du gör söm du vill*" sa Sörman. "*Du hör va ja säjer dej.*" Bonden åkte hem och under vägen blev hästen så sjuk att han knappt kunde ta sig hem och in i stallet.

Senare talade bonden med Johannes i Lindfors, som sade att "*märra*" hade blivit "*skämd*". När Sjöman senare råkade Johannes, sade denne. "*Öm du har ont i sinne te fölke på gårn, så gör inte illa kriterera för de.*"

En gång skulle en person i Falla skjuta skogsduvor som slagit till i hundratals på ett gärde. Han kom i gott håll och var säker på att träffa flera stycken. När skottet gick flög de allesamman. Det låg bara kvar några fjädrar. Bössan hade blivit "*skämd*" men en klok gubbe återställde den i ursprungligt gott skick.

Lotta i kojan kallade man en gumma som hade en viss respekt med sig i sin hemtrakt Södra Lerbäck. Man var säker på att hon kunde både det ena och det andra. En gång när man höll på med potatisplockning på en gård kom Lotta. Hon sade åt en flicka som var med att om inte fick hennes tröja så skulle hon "*sätta ned henne*" så hon aldrig skulle bli gift. Flickan torde ej annat än att ge gumman tröjan. (Berättat av Rubens mor som var född i Blackfärd 1864.)

Mantorpa-gumman var in på 1970-talet mycket anlätad i Södra Lerbäck och Godegård då det gällde t.ex. att återskaffa stulet gods. Hon kunde säga vem som var tjuven. Då kunde den bestulne återfå sina ägodelar. En kvinna från Zinkgruvan var inne i en handelsbod som ägdes av en som hette Ljungkvist. Hon hade en kopparkruka med sig som hon ställde på trappan. Den kom bort. Ingen visste vem som tagit den.

Manntorpa-gumman tilltalades och sade genast att det var "*e lita gumma söm går millan si stuga å handelsboa söm e tjuven*". Genast förstod man vem det var och krukan kom tillrätta.

Troll-Alfred eller "Tröllarn" som han också kallades gick omkring i Södra Lerbäck och Godegård. Ibland hade han med sig sin gamla mor. Folk trodde att de kunde bota sjukdomar. De var därför välkomna på sina håll.

En dag på 1870-talet kom Alfred med mor in på ett ställe där de brukade logera. Plötsligt drog han upp en gammal pistol och började fingra på den, med påföljden att ett skott brann av och skadade ögat på en 9-årig pojke. Då förlorade man all respekt för Troll-Alfred. Man körde honom och hans mor på dörren. Det sades att "*Tröllarn*" sprang otroligt fort för att rädda sig undan ett kok stryk. Han och modern kom aldrig tillbaka till den trakten mer. (Berättat av Rubens mor).

Mellan Stimmekulla och Bråten finns ett Pukaberg. (Det andra i Lerbäck finns mellan Skyllberg och Ingelsby bredvid där vägen går nu och järnvägen tidigare).

Om detta berättas att en man från trakten försvann och blev borta trots upprepade skallgångar. Slutligen rådfrågades en klok gumma. Hon påstod att han var i ett berg inte långt från hans bostad. För att finna honom måste man gå upp tidigt och skjuta i kors över berget just i soluppgången.

Allmänt troddes nu att han var bergtagen av trollen och befann sig i Pukaberget. En person åtog sig att utföra uppdraget som gumman förordad. Resultatet tycktes dock utebli ändå. En tid därefter flöt hans lik upp i ett gammalt gruvhål. Gumman fick dock rätt, ty den försvunne hade ju faktiskt varit inne i ett berg.

En gammal jägare berättade att det man skulle ha ur skogen, det fick man. Det finns dock sådant man aldrig kan skjuta, hur man än bär sig åt. En gång sköt han skott på skott på en hare som satt i ett videsnår. Det bekom inte haren det ringaste. Det såg ut som han gjorde spektakel av jägaren. Denne gick genast till en klok gubbe som bodde straxt intill. Han laddade ett skott åt honom som bl.a. innehöll små pinnar. Nu vände jägaren tillbaka till videsnåret där haren fortfarande satt. När skottet nu small låg haren död på marken.

Den tidigare nämnda **Mantorpsgumman** bodde i Östergötland åt Linköpingshället och anlätades i många socknar för åtskilliga saker. En gumma blev av med en kopparflaska och gick därför till den kloka kvinnan. Hon hade en väninna med sig. De blev mottagna och utfrågade. Det var dock andra före där så de fick stanna över natten. Då kom en väldig hund in som såg hemsk ut. Fram på natten sa "Mantorpsgumman" åt hunden att gå in i ett annat rum. *"Nu behöver jag dig inte mer"*. Gumman gick efter en kortlek och i andra handen bar hon ett glas med en klar vätska. *"Kan du känna igen den du ser i glaset"* frågade hon. I glaset syntes tydligt en kvinna från hemtrakten. *"Ska ja sticka ut e öga på na"* fortsatte gumman. *"Nej de vill ja inte. Bara få tillbaka mi flaska. Nu kan du gå till denna kvinna och säga att du vill ha tebaks di flaska. Hon nekar till att ha tagit den. Då ska du be henne att följa med upp på vind och se efter i en koffert som står där. Gör du som jag säger så får du tebakls di kruka"* slutade gumman. Så skedde också. Kvinnan nekade men när man talade om var krukans fanns i kofferten på vinden så förstod hon att man hade kontaktat Mantorpsgumman. För att inget värre skulle hända så gick hon upp och hämtade kopparflaskan.

En besökare hade blivit med barn och ville att gumman skulle trolla bort det. Hon svarade *"ja e inte nån barnmorska"*.

En annan kvinna hade mjölk som stannat i bröstet. Hon blev av med den i fart sedan gumman hämtat en bunke att ta den i.

En man hade blivit av med en tiokronorssedel och sökte därför upp gumman i Mantorp. Efter en stund sade hon sig se vem som tagit sedeln. *"De e di egen hustru"* sade den kloka gumman. Den bestulne ville ändå att tjuven skulle få ett nyp. Gumman tog då fram en kniv och frågade om hon skulle sticka ut ett öga men det går genom sängbotten, sade hon. *"Betänk att de e di egen hustru"*. Mannen vidhöll ändå att tjuven skulle ha ett näpt. Vid hemkomsten möttes han av hustrun som berättade att hon bara såg på ett öga. Det sved till i det som eld gått genom det och så var synen borta berättade hon.

En kvinna som botade sjukdomar på djur var **Fia i Änga Långstorp Kårberg**. Hon gav mediciner som hon tillredde själv. Hon var mycket anlätad i trakten. Ibland tillredde hon väl sådana medel som kan anses höra till det ockulta och hemlighetsfulla. Sålunda var en pojke skickad en gång att söka bot för en ko som ej blev med kalv. Han fick med sig något i ett paket och det skulle ges till kon när han kom hem. Han fick också lova att inte titta vad som var i paketet. Pojken som hette Henning kunde inte hålla sig utan såg efter. Det befanns vara en brödbit som var ituskuren. I den låg en häkta och en märkla sammanknäppta.

Vid Skyllbergs gamla smedja intill arkivtallen fanns förr en smed som kunde locka vilt till sig som sköt efter behov. På den tiden var det sed att då barnen gick och läste så skulle de ha med sig något till prästen någon gång. Det kallades *"smake"*.

En dag ville smedens flicka ha med sig detta. Då tog smeden sin bössa ut ur smedjan och lockade. Snart kom en stor tjäder och slog till i arkivtallen utanför och flickan fick med sig sin *"smakbit"* till prästen.

Vid Getabo kvarn fanns en gång en mjölnare som kunde vända syn. Han kunde göra så att de som fanns vid kvarnen tyckte att den stod under vatten. Han gav också tillbaka pengar ibland, som efter en stund visade sig vara hyvelspån.

V Klingberg i Knutstorp Närkesberg berättade på sin tid underliga historier som han hört och även upplevt. När han var pojke bodde det i Stockadalen en gubbe som kunde mycket. Han bodde i en bergskreva, ingen visste varifrån han kom eller vart han tog vägen. Han kunde ställa så att vallhjon inte kom ur fläcken. Han kunde även förvända synen på folk så de gick bort sig. Han skickade djur i vägen för folk som var ute på nätterna. Ibland kunde man där möte en stor hund med eld i mun. Den hunden blev många rädda för. Det kunde också vara andra underliga djur. En gång slog åskan ner i Stockadalen och efter det hördes gubben aldrig av.

Jan i Bengstorp var också en kunnig gubbe. Han visade sig också som spöke många gånger efter sin död.

Lotta i Hässjelund var en knepig människa berättade V Klingberg. Hon drog lakan i daggen på midsommarnatten och vred sedan ut vattnet åt korna. Med detta fick hon dem att mjölka mycket mer. *"De ä sanning för ja såg et"* sade Klingberg.

Viktor i Köja var en annan knepig person. Han dansade om nätterna i bara skjorta på gödselstacken för *"te få kora te å mjölka rikligt"*

Vid torpet Sörbo under Vissboda Åsbro fanns för en trollkåring som kunde mjölka andras kor på långt håll. Hon satt på gödselstacken vid Sörbo och mjölkade från grannarna. Det fanns också de som kunde mjölka på gårdsgårdsstörarna.

Vid en gård i Västra Lerbäck fanns i sista delen av 1800-talet en gubbe som hette Johannes. Han troddes kunna mer än andra då det gällde djur. Även om han troddes att kunna sätta ont på dem så visade han dock ibland att han tog djurens parti när det gällde. En gång lär han ha kommit i delo med en så kallad klok gubbe. Denne hade straxt innan förgjort en häst som var förspänd ett timmerlass ute på landsvägen. Han hade endast gått fram och tagit i hästen vilken sedan inte förmådde att dra lasset. Den konsten kan jag också sade Johannes. Om du fortsätter att ta i oskyldig djur för att du är osams med folk så skall jag sätta samma krämpa på dej. Efter den betan lät den *"kloke"* att utöva sina konster på djuren.

En handlare kon en gång till Ingelsby med ett lass gjutgods. Ställde lasset på vägen för att sedan ta hus över natten i en gård. På natten kom en tjuv vid namn Drugge och tog en gryta från lasset och gav sig iväg. Han märkte dock i sin förskräckelse att han ej kunde röra sig ur fläcken. Han fick stå där med grytan i en hand till handlaren kom med hästen på morgonen. Då först slapp han lös och kunde gå därifrån. Drugge yttrade efteråt att det var det värsta han varit med om fast han hade upplevt åtskilligt.

Hova-gumman kunde bota Engelska sjukan hos barn eller *"ältan"* som vi sade. Hon gav dem medicin som dels skulle tas in och dels hänga i en påse på bröstet. Det sades att vissa

läkare ville lära av henne men hon lärde endast ut det på ett par ställen i bygden där hon mött vänligt mottagande.

En fru Danielsson som bodde vid Östersjö fick lära konsten. Även ett par som bodde vid Lerbäck station.

I Lerbäck fanns en bonde som hade blivit osams med en hästskojare på en marknad i Örebro. Hästhandlaren menade att bonden hade lurat honom vid köpet. Det lovade han att bonden skulle få ångra. En gång när bonden kom ut till sitt stall så var hästskojaren där. *"Va gör du här"* undrade bonden. Jag tittade bara in för att se om du har någon häst till salu, sade skojaren. Det hade han och det blev köp. Ett par dagar senare dog bondens bästa häst. Kort därefter bröt hans andra häst av sig benet. Sedan började otur med korna. Bonden förstod nu hur det var fatt. Han sökte en klok från Godegårdshållet. Denne undersökte ladugård och stall. Under fähuströskeln fann han några knutar gömda som togs bort och brändes upp. Även i stallet fanns något dolt. Sedan detta förgjorts blev det bättre tur.

En gumma i Lerbäck socken brukade utföra spinning av ull och lin till en gård, men fick dåligt betalt för detta. Eftersom hon kunde en del så beslöt hon att hämnas. Nästa gång bonden åkte förbi hennes stuga föll hästen på knä. Så skedde sedan varje gång han åkte förbi stugan. Till sist förstod han hur det förhöll sig och spånadslönen blev bättre och gumman väl bemött på alla sätt.

En smed Carl-Johan i Linnefors Ingelsby satt en gång och spelade kort med en dalkarl. När han såg att han skulle förlora släckte han ljuset och tog pengarna. Dalkarlen som kunde åtskilligt "norrifrån" sade då. *"De där pengarna har du ingen nytta av. För det första ska du få ett nyp å sen ska du inte äta kaka mer"*. Hur det nu var så blev han sjuk och efter tre dagar var han död.

"De va e gubbe neråt sockna söm hadd svuri bört sej på nåe vis. Å når sen den fule köm för te ta mä sej så va gubbakanaljen grått för te lura an ändå. Han feck en te gå in på att di sulle kappas um vem söm först skulle räkna öpp tre träsörter. Um gubben vann sulle han gå fri. Tyre tall å törrve sa den fule. Gubben va nock för, för han rabbla öpp i ett huj: Ekalasp så han klarte sej".

En järnhandlare som for vida omkring i socknen kom en gång till Långstorp Kårberg där han tog in för natten i en bondgård. Lasset ställde han utan tillsyn vid stora vägen utanför. På morgonen gjorde han sig redo att fara vidare. Han tar farväl av värdfolket, i det han säger *"att ja ska le inte låta den där stackarn ute ve åket stå där längre me tjuvagods i hännera."* Ute vid åket stod också en person med famnen full av järngods. Han kom dock ingen vart förrän handlaren löste honom från hans fångenskap.

Vid Östra Ramshult i Snavlunda fanns för länge sedan en gubbe som var mycket elak. Han hade dock en mycket snäll och tålig hustru.

En gång när hon skulle föda barn ville hon att han skulle söka upp en grannkvinna i nödens stund. Han gick dock inte fast hustrun hade svåra plågor.

Då kom en kvinna gående på vägen. Hon hörde skrik från stugan och gick in. Genast uppmärksammade hon vad saken gällde. *"Vill du så skall jag sätta på honom dina verkar"*. Det vill inte den tåliga kvinnan. *"Jag kan väl få sätta på honom hälften av din verk så må han väl ge sig iväg efter hjälp"* sade då kvinnan. Efter en stund fick hon löfte till det.

Gubben började då att jämra sig plågad av värk. Han tordes då ej annat än att gå efter hjälp hos en grannkvinna. När han kom tillbaka med henne så släppte värken.

En pojke blev kallad till kontoret vid Laxå herrgård för att få stryk. Sådant var vanligt förr vid förseelser av något slag. Han hade gått förbi en tall som blåst omkull. Det var tyre i den och det frestade pojkarna så att tända på den. Skogvaktaren fick reda på vem som var ledare för gänget. Han dagsverkade då vid Laxå. Det fanns också i Laxå en smed som kunde ta bort värk och honom sökte pojken. Han skulle ha en kvarter brännvinn för besväret. Han kastade då jord på ryggen på pojken och hur det nu var så hjälpte det. De slog på kontoret tills de blev trötta men han kände inget.

Hustrun till John Anders Andersson Åsen Snavlunda kunde bota skador som uppkommit genom trollskott. Vid ett tillfälle låg en ox vid Sandlyckan sjuk. Därför sände man bud på henne. Gumman lagade då till ett sorts bullar av fett som hon rullade i mjöl. I dessa skar hon sedan tecken och krumelurer och mumlade samtidigt besvärjelser. När oxen sedan fått i sig fettbullarna blev han genast bättre.

Skoglund som bodde vid Östra Ramshultafallet hade en gång en häst som blev sjuk. *"Ack öm vi bara hade **Hovagubben** här"* suckade han. I detsamma kom gubben gående på vägen utanför. Han välkomnades med mat och man bad honom att bota hästen. När han gick ut i stallet fick ingen följa med. En liten tjänsteflicka var nyfiken och kikade i en springa på bräderna. Gubben skrev något på hästen och mixtrade med honom. Så viskade han något i hästens öra. Hästen blev bra. Man trodde sedan att han sänt värken på hästen för att få bota honom när han kommit fram.

Vid Kårberg fanns en gammal kvinna som hette mor Engström. Hon skulle ha sysslat med tillagning av trollmediciner. En lägenhetsägare i södra Fallet, Karl Körberg sökte henne för korna. Hon muttrade några besvärjelser och lagade till en medicin så att korna skulle mjölka bättre. Målare Welin som såg på skrattade åt alltsammans. *"De här e inge å skratta åt"* sade Körberg. *"De e full vetenskap detta här"*.

En gubbe vid Spångstugan sades kunna bota djur. När så en hund hos Sven Jansson i Långstorp en dag blev biten i benet och svårt sjuk skickade man efter gubben. Framkommen lyfte han upp hundens sjuka ben ritade ett kors i en cirkel samt mumlade något ohörbart. Jag blev så arg sade sagesmannen när jag såg att han inte använde sig av någon medicin utan skulle bota hundstackaren med bara skrock. Hunden blev inte ett dugg bättre av gubbens magiska riter.

Hjalmar Henriesson i Tycke omtalade att hans häst hade fått ont i ett ben. Eftersom det fanns en gubbe troligen han vid Spångstugan som kunde bota sjuka djur, så eftersändes denne. Man trodde att han skulle förskriva något läkande medel, men det visade sig att han var en trollgubbe som genom signeri skulle bota hästen. Han tog upp hästhoven och ritade med en finger en cirkel runt den och gjord ett kors inuti. Under tiden mumlade han ohörbara böner. Hur det gick med hästen förmäler ej historien.

På Snavlunda ålderdomshem fanns då detta meddelades en kvinna intagen som tidigare luffade landsvägen fram. Hon kom från Västergötland till en soldat som bodde vid Kullen i Tycke by. Hon kallades för **Berglundskan**. Hon hade i sin ungdom gått omkring i Västergötland och flera andra landskap, bedrivit handel och samtidigt vidskeplig kvacksalveri. Hon blev på det sättet vida beryktad, och folk kom långa vägar för att söka henne.

Föreståndarinnan Ina Palmqvist i Snavlunda hade mötts av påståendet att hon var så hård att hon inte unnade folk att bli friska. Hon försökte övertala besökare om att hur galet det var att söka bot på detta sätt. Dock kom det många in till henne. Även så kallat bättre folk.

En herre i fin bil kom dit på 1930-talet och frågade efter henne. Han sökte henne för sin dotter som led av fallandesjuka. Gumman gjorde i ordning en påse som skulle göra flickan bra och med den reste mannen hem igen.

En gång ville gumman gå till Kumla för att hälsa på en av sina söner där. Då gick hon efter landsvägen och sålde sina trollpåsar för 50 öre st.

En trollkunnig gumma i Snavlunda.

Det kommer en liten bäck från Sjösjön och rinner ut i Anten nedanför Svinnersta. Abraham Samzelius berättar i en skrift från 1762 *”Uti Anten skall i fordom tid varit nog med braxen, men fås numera ej av orsak, som vill föregivna att en gumma i forna tider som bodde vid denna sjö, och velat hämta vatten där. Har då hon ämbaret upptagit, uti det fått en braxen varöv er hon blivit så förtörnad, att hon tagit den och brutit dess stjärt och kastat tillbaka den i sjön. Hon hade också tillsagt den att gå bort från dessa stränder.”*

Vid Askersund fås ännu en sådan braxen större och mindre med bruten stjärt kallad *”krakbraxen”*.

Fiska-Petter hade varit kusk vit Tjälvesta. Var annars från Stenåsen på Torpa ägor och kallades för Kuska-Petter förut. Vid gamla dagar bodde han vid Stenboda på Tycke Sörgård. Han sysslade mycket med fiske och hade en del konster för sig. När han band fisknäten eller lagade i ordning för fiske. Han gick aldrig raka vägen till sjön utan genom skogen för att inte möta någon. Skedde det vände han om hem. En gång *”satte han bört”* fisken i Dovra sjöar så det saknades fisk i 50 år.

En lappkvinna kom en gång förbi gamla skolan i Snavlunda. Just då hade man spikat upp ett vargskinn efter en best man fångat i nät och dödat. När hon fick se skinnet på skolhusväggen sa hon *”jaha nu ha di skjuti den siste vargen i Snavlunda när di gör på detta vise”*.

Många trodde att lappkvinnan genom sina ord skrämde bort vargarna. Efter den dagen fanns inga sådana i Snavlunda socken.

Klok gumma i Finnerödja.

En broder till soldaten Sjöo vid Ekeberga var till Finnerödja och gästade en syster som hade rykte om sig att kunna visa vem det var som hade stulit något. Det var många som sökte henne. Hon lät dem se vem som var den skyldige i ett brännvinsglas. Nu ville en besökare ta i glaset men detta skulle han ej få göra. Han lyfte det emellertid ändå. Då såg han en liten papperslapp under glaset med en gubbe på. Det var den gubben som folk såg när hon fyllt glaset med brännvin.

Smedbysmeden Trygg.

Det bodde på Sundbygårdet, där vägen går från Långön mot Sundbygård en gammal Lerbäckssmed som hette Trygg. Han hade med sig sitt gamla yrke liesmidet., från Lerbäck. Det lärde han också ut till sonen som fortsatte liesmidet vid en smedja vid landsvägen. Trygg kunde lite mer än andra även frånsatt smidet. En dag hade Per Svensson från Backen en häst som stupade. Man försökte både med lock och pock få upp honom igen men inget hjälpte. Han låg lika still. Man gick då efter en halmsudd och tände på vid hästhuvudet. Inte ens detta hjälpte. Då gick man efter smeden som gick fram och viskade något i hästens öra. Han reste sig direkt och fortsatte sedan som inget hade hänt.

Sonen som fortsatte med smidet kallade sig Halldin. Då han härdade sina liar begagnade han sig av klöver och korn i ässjan. Denna metod *”sällshärdning”* fick stålet att bita ordentligt.

Gulli Landgren som bodde vid vägen upp till Sundby gick ryktet att hon kunde saker *”norrifrån”* bl.a. trollmjölka. Hon hade en också ofärdig pojke. Hon satt och mjölkade ur

stubbar mjölken från andras kor så fradgan stod högt över kanten på mjölkstävän. Man såg hur hon bar hem flera spannar fulla med mjölk från skogen.

Hon hade ett mjölkställe hos en torpare ett tag. En dag sade de till henne att hon inte skulle få någon mer mjölk. Hon blev arg och sade: *"Då ska i själva inte heller få nån mjölk härefter"*. Från den dagen mjölkade bara korna trasor och blod. Så pass kunde den gumman.

För att få tur här i livet och slippa den värsta fattigdomen gällde det att vara djärv nog och ta den onde i tjänst. Detta naturligtvis mot förlorande av själen och evig förtappelse. Jordelivet kunde bli behagligt och avundsvårt om man skaffade sig en svartkonstbok eller en *"spiritus"*. En spiritus kunde man få om man metade i en bäck som rann mot norr. Som agn på kroken skulle man ha ett människoöga. *"Spiritusen"* var helt enkelt en djävul så liten att man kunde ha den i en flaska. Denna förde tur med sig till innehavaren. Man kunde t.ex. tjuvmjölka andras kor på långa avstånd. En svartkonstbok hade svarta blad och skriften i den var gjord med blod. En sådan bok kunde inte förstöras om ägaren så ville. Eld och vatten skadade den inte. Det gick bara att gräva ner den. Ägaren var dock svuren åt den onde. En sådan bok skall finnas nedgrävd i kröken ovanför Norrängsbacken i Ingelsby.

Läke-Jan Jansson från Hult

Den berömda Maria Jansdotter "Kisa-mor" förfäder kom från Hult i Lerbäcks socken. Flera kloka gubbar och gummor härstammade från denna släkt. Jan Jansson eller Läke-Jan var far till Kisa-mor. Han flyttade omkring 1800 till Kvarntorp i Hardemo.

Han kunde bota både folk och få och hade också sundhetskollegiets tillstånd till praktik. Dottern Maria blev dock ännu mer berömd.

Vid Getabo kvarn i Lerbäck var det ohyggligt många råttor. En dag kom dock en gubbe dit som sade sig kunna ordna så att råttorna lämnade kvarnen. Hur det hela gick till var det ingen som visste. Råttorna samlade sig dock i en stor skara och drog alla därifrån. Det var så många att snön utanför kvarnen var överfylld med råttor när de drog mot skogen.

Det fanns också de som kunde *"säga upp"* ohyra, loppor och löss till flyttning. En sådan person var en dräng hos kyrkoherde Stafvelius i Lerbäck.

En del kunde *"stänga"* tjuvar så det inte kunde komma ut ur det hus de hade gått in i. För att det skulle kunna ske måste man mäta ett lik på längden och grovleken, samt mäta ut dessa mått på dörren. Gjordes så skulle en eventuell tjuv kunna komma in i huset men inte ut.

I Dovra, Snavlunda var det en bonde som för att få mer kol reste extra mycket ved på sin mila. Detta var fusk och en person vid namn Johan, som också kolade anmälde honom för skogvaktaren. Bonden blev därför förhörd. Efter detta blev han ursinnig på Johan och gick till hans koja och skrek. *"Skaru ha blårandi eller rörandi tröja"!* Johan högg då en yxa i sin stubbe och svarade. *"Du ska nog få si på tröja um du int håller dej unna"*. Bonden gick men med grova hotelser. Hur det nu var så gick Johans nästa mila inte bra. Den slog eld flera gånger. En av gångerna krävdes tio man för att täcka milan så den inte brann upp helt.

Kloka människor kunde för hålla sig med *"Spiritusar"*. Det var små varelser som förvarades i en dosa eller dylikt. De kläcktes ur lumpägg sades det. Dessa var svåra att få tyg i. En gubbe från norra Lerbäck hade fått fatt i ett sådant ägg och band fast det under vänstra armhålan. Sedan lade han sig sjuk och kallade på prästen för att få nattvarden. Prästen gav honom det för då han trodde döden var nära. Efter detta kläcktes *"Spiritusen"* ut och blev honom till god hjälp i framtiden.

En "Spiritus" hör dock till skams avkomma, så om innehavaren vill bli den kvitt så går det ej. Den skall för att överleva ha några droppar blod av innehavaren ibland.

Svarvare Karin omnämns som en klok gumma i Lerbäck. Hon söktes för många åkommor. En torpare från Mofallet i Viby sökte henne 1873 för sin sjukdom han dragits med länge. På hemväg intog han enligt egen berättelse ett halv lod arsenik för att förkorta sitt liv. Han dog också tre dagar senare

Ur Nerikes – Posten 5 Februari 1887.

En ungmö nu 30 år hade knutit hymens band och gjort ett förståndigt parti. Efter några veckors vistelse i det nya hemmet började längtan till det gamla att infinna sig. Det till den milda grad att tänkte överge sin äkta hälft för alltid.

En av hennes bekanta som tyckte det var synd om flickan rådfrågade då en äldre och i äktenskapet erfaren kvinna om hon inte visste något botemedel. Kvinnan gav svar av sin egen erfarenhet.

Först när gubben och jag kom ihop kunde jag inte alls trivas med honom för *”si ja vart tvingader te tan”* och jag vantrivdes så jag varken kunde äta eller dricka. Då lärde jag mig att ta sopor av golvet och stoppa i skorna när jag skulle hem och hälsa på. Sedan gå på soporna tillbaka dit vi bor. Jag försökte några gånger och efter en tid trivdes jag bättre. Nu är gubben och jag rätt bra överens. Om Kersti också försöker med det skall hon se att det hjälper. Det slår aldrig fel.

Min far berättade om en man som skulle hämta svartkonstboken en vinterdag. Det var troligen en präst som hade den. Mannen blev strängt tillsagd att inte titta i den förrän han kom hem. Hur det nu var så kunde han inte hålla sig utan öppnade den när han kom ner på sjön. Det skulle han inte ha gjort för i och med det ryckte hästen till och föll i sken. Gubben slog baklänges i släden. Hästen sprang så svetten löddra och det föll fradga efter vägen och släden flög tills hästen gjorde sig fri från den och skaklarna. Så satte han av hem själv och gubben hittades med svartbok och trasig släde. Efter den betan låg han sjuk länge och blev nog aldrig riktigt frisk.

Kari Falkernström i Gilltorp var både barnmorska människa och fädoktor. Behövdes någon hjälp var det bara att sända bud eller åka efter Kari. Hon sades vara mycket skicklig. Hon var född Nylund men gifte sig med en Falkenström. Hennes far var kolare och det sades han gick barfota vid milorna.

Det berättades om en jägare i Lerbäck som hade svartboken. Det sades att han kunde skjuta vad som helst och när han ville. En jägare från Samsala i Hallsberg kom till honom och bad att få köpa boken. Efter överenskommelsen skulle de emellertid följas åt ut i skogen för att prova svartbokens makt. När de kommit till avsedd plats satte de sig för att vänta. Bokens gamle ägare gav den andre order att inte skjuta på någon fågel förrän han fått löfte. De påstod att den förste tjäder som slog i skulle vara *”Gammel-Erk”* själv. Plötsligt kom det fullt med svarta tjädertappar i träden runt omkring och jägaren kunde ha skjutit flera stycken. Den nye ägaren tyckte givetvis att boken var effektiv och vandrade hemåt glad i hågen för nyförvärvet.

Det dröjde dock inte så länge förrän han kom tillbaka för att lämna igen boken. Det blev kusligt med all den stora jaktlyckan som givetvis kom *”norrifrån”*.

Camitz i Laggarfallet hette en kvacksalvare. Han tjänade stora pengar på att bota folk för diverse sjukdomar. Ibland gick även han bet berättade man.

Karl Olsson i Solberga var en s.k. klok gubbe som kunde bota folk och djur. Han dog 1872. Frossan eller *”fröset”* var han specialist på. Han tog tre små pappersbitar som han doppade i

en vätska som han förvarade i en kopp eller en burk. Det såg ut som vatten men vad det var visste ingen. Han räckte det till den sökande med tillsägelsen: "*Ät nu öpp detta häringa*". Det gjorde besökarna och blev friska. Av frossa fanns det flera sorter men han botade alla. Han tog bra betalt och blev med tiden ganska förmögen.

Djur kunde han också bota särskilt hästar. Det kom folk från alla Sveriges gränser sades det för att söka hans hjälp. Han bodde i en lång stuga i mitten av radbyn. De hade farstun i mitten och så var det kök och kammare i båda ändarna. Två familjer bodde i stugan.

En mjölnardräng vid Getabo kvarn kunde "*vänna syn*" enligt många sägner. Några som var vid kvarnen såg att han kröp in i en stock och kom ut i andra änden. Stocken utvidgade sig alltefter som han kröp. Man kunde också se hur vattnet pressades ut från den råa stocken av trycket inifrån.

Det var vanligt förr att kvarnresorna utfördes av kvinnorna eftersom männen var vid gruvor och masugnar. Så var en dag ett antal kvinnor samlade vid kvarnen. Plötsligt fick de se hur kvarnvattnet började stiga oroväckande fort. Snart stod kvarnen i vatten och det ökade mer och mer därinne. Kvinnorna fick brått att rädda sina mjölpåsar genom att bära dem högre upp. Snart stod dock kvinnorna i vatten och fick dra upp kjolarna för att de inte skulle bli våta. Då släppte förtrollningen och där stod nu kvinnorna med uppdragna kjolar i den torra kvarnen.

Om mjölnardrängen berättades också att han kunde "*vända syn*" på mäldfolk. De tyckte att de spänt för ett par små rättor för vagnarna i stället för oxar.

En dag kom ett herrskap åkande efter vägen och då ville drängen skämta en smula med dem. Han förvände synen på dem så de tyckte att hästarna gick av på mitten. Framdelen föll ned på vägen och bakdelen slog mot vagnen.

En torpare i närheten av Gårdsjö kors hade en sjuk ko. Den efterskickade veterinären ordinerade en medicin men kon blev bara sämre. Till sist kunde hon inte stå på benen. Med grannars hjälp försökte man resa kon. Då var det någon som nämnde en klok gubbe som kunde bota djur. Man beslöt att skicka efter honom. Gubben kom och ritade ett kors på länden på kon och mumlade en del böner. Så sade han till dem att lägga lite hö framför kon så skulle hon nog snart resa sig och vara frisk. Man gick in i stugan för att dricka kaffe. Mitt under kaffestunden sade gubben åt frun i huset att gå ut i ladugården och se till kon. Där fick hon se kon stå och äta av fodret som var framlagt.

Leonard Hellzon berättar att när han och en kamrat skulle hugga ned granar vid Kammarn i Södra Lerbäck så var granarna fulla av "*trollpåsar*" som **Lotta i Kammarn** hade lagat till. Leonard brydde sig inte om trolltyget men kamraten slog till en av påsarna med yxan. Den gick sönder och ut föll hårtester, naglar, träbitar o.s.v.

Hirsa Per från Herrfallet i Södra Lerbäck var en klok gubbe som anlätades ofta. Han använde sig av medicinalväxter som han gjorde läkande avkok på.

Vissa kunde sätta bort allting så det försvann för viss tid eller för alltid. Vid sjön Skiren i Mariedam blev strandägare och andra osams om fisket och framförallt braxenfisket. Det fanns mycket av denna fisk i sjön. Det kom en Finngubbe till trakten och Björnfalls bönder talade vid honom om saken. Han lovade att sätta bort braxen om han fick en liter brännvin. Faktum är att sedan dess finns det inte braxen i sjön.

Stava i Hult var en läkekunnig kvinna. En vinter som det var barmark och de sysslor som karlarna brukade vara sysselsatta med kunde ej utföras. Då lärde Stava sina barn en bön som de skulle läsa.

*Gud give snö å före
så bönnerna kan köre
å bryta åv sej bena
så mor får läka
å vi få äta*

I närheten av Truggamon vid ändan av Örgaveln fanns för en liten stuga med tre trollkunniga gummor. De botade sjuka med signerier. De kunde också upplysa folk om sådant de ville ha reda på. Till viss del levde de på den inkomst de fick för denna klokskap.

Jan Gustafsson i Svaldre kunde bota djur med trolleri. Han kallades i dagligt tal för *"Jöstar"*. Han läste för sjuka djur och hade andra konster för sig.

Kolik eller rev hos hästar botade han på följande sätt:

Han skulle ha något som var tillverkat på en söndag t.ex. ett plagg av något slag. Med detta slog han till hästen tre gånger på sidan under det att han för varje slag yttrade: *"Lika still ska du stå för slet å rev söm dens själ står fast i helvetet söm har arbetat på detta häringa plagget"*. Denna besvärjelse ansågs vara svartmagi.

Han bodde senare på Valsjö ägor i Lerbäck. Han fick en gång en tumör som han själv tog bort. En person berättade hur han gjorde. Han ritade med ett glödgat kol en ring stor som en femöring runt växten i riktning *"ånnysls"* d.v.s. motsols varunder han läste följande besvärjelse. *"Du skall vissna å vassna söm köl i aska"*. Denna procedur upprepades tre gånger och växten försvann.

Annars – Jan i Falla Gålsjö kunde en del som annars är förborgat för vanligt folk. En gång mötte han Johan i Lanna som hade bössan med sig i skogen. Han visade sin nya bössa för Annars –Jan som efter ha spanat noga på den yttrade *"Denna häringa kan du nog skjuta en hare me"*. Det gick också så. Han kunde skjuta en hare men aldrig någon mer.

I närheten av Kamra - dammarna vid Trehörningen fanns för länge sedan fem stycken jordkojor som var bebodda. I en bodde en kvinna med sina två minderåriga barn. De hade det mycket fattigt. En kvinna kom dit för att se hur de hade det i fattigdomen. Då fick hon se två små barn sitta där och vänta på sin mor som följt med en rallare som kommit på besök. Det hade nu gått två hela dygn sedan hon lämnat de små ensamma som nu var uthungrade och frusna. De hade lyssnat på varje knäpp som de trodde var moderns hemkomst. När sedan modern kom hem berättar ej historien men det visar hur fattigdom och nöd gick hand i hand på det mest hänsynslösa sätt.

Om den så kallade brödragraven på Solberga mo berättar två olika sägner. Den ena handlar om två bröder som efter ha skilts i vredesmod nu råkades här på mon. Det hade gått en tid sedan de sist såg varandra. Nu råkade de ett oförsonligt gräl som gick till handgemäng och striden säger sägner slutade med att båda fick dödliga skador. Prästen ansåg dem båda som dråpare och vägrade jordfästa dem. De begravdes därför på platsen och en kulle av jord kastades upp.

Den andra sägner om denna kulle på Solbergamon säger att det är en trollkåring från Björnfall som ligger nedgrävd där. När hon skulle skjutas till Lerbäckes kyrkogård för att begravas vägrade hästarna att gå i skaklarna. De reste sig på bakbenen och var mycket oroliga. Då sände man bud efter en person som bodde i en av de jordkojor som tidigare berättats om. Han hette Olsson och kunde lite mer än vanligt folk. Han kom och lovade mot

ett visst kvantum brännvin sätta för hästarna för likvagnen. Han ville också ha en bättre rock så han kunde följa med till kyrkan. Allt gick bra ända till där Solberga ängar begynte. Där stannade hästarna och vägrade gå längre. Till sist sägs det ansåg man att kvinnan ej skulle jordas i vigd jord. Man lär ha yttrat. *"Nu skiter vi i å köra längre vi gräver e grav här"*. Vilket också skedde.

Detta med denne Olsson eller **"Olle i Köja"** som han också kallades skulle vid flera tillfällen ha begärt brännvin och en rock för sina tjänster.

En torpare vid ett bruk i Västra delen av Närke hade en ko som blivit sjuk. Hon kunde med svårigheter gå. En klok gubbe hämtades vilken efter en undersökning menade att kon hade ont i *"roa"* d.v.s. korsryggen. Han ordinerade en smörja av vilken håret föll av. Eftersom hon inte blev bättre så förklarade han att låret var brutet och det var bäst att slakta kon. Man förberedde detta då en tjänsteman vid bruket fick höra talas om saken. Han ordnade så en veterinär kom till torpet. Denne undersökte kon som tydligen ej hade något fel varken på ryggen eller låret. I ena foten hittade han dock en lång trästicka som trängt in mellan klövarna och vållat skada.

En klok gumma på ett annat ställe skulle bota en ko som inte kunde äta. Hon tittade i kons mun och menade att det fanns en *"trollknut"* i kons tunga. Hon tillagade en salva under diverse besvärjelser som hon sedan strök in i kons mun efter ha skurit ett par kors i tungan. Kon blev dock ej bättre, förr sämre efter behandlingen. Så kom en riktig djurläkare dit och han fann att den trollknut som gumman talade om var en knappnål som hade fastnat i tungan.

En gubbe kallades för **"Menkelöven"**. Han menade sig kunna bota en del sjukdomar. Tandvärk botade han med att med törntaggar sticka i tanden och sedan sätta in taggarna i trädstammar och husknutar. Annat ont tog han bort med ettöringar som han gned det sjuka stället med och sedan kastade bort. En sådan slant fick man inte behålla om man hittade den. Den som tog den fick sjukdomen som han botat. Sjuka djur tog han hår av och gav dem sedan till djuret i bollar av bröd.

En 80-årig klok gumma i en Närkessocken ordinerade på 1890-talet följande råd till en person som hade en ögonsjukdom. Han skulle binda en stark ullgarnstråd nedanför vänster knä. Den skulle sitta kvar i tre dagar. Tre kvällar i rad skulle knä tvättas med nystylat mjölk efter en och samma ko vilken skulle vara enfärgad och svart. Tvättningen skulle ske vid solnedgången och den sjuke vänd mot solen. Ingenting fick yttras under tiden. Den som tvättade skulle kasta det som var kvar av mjölken över den sjukes huvud sägandes. *"Jag trodde de va ont men de va de int"*. Efter den första tvättningen röktes den sjuke med en nypa krut varvid ett lakan först lades över honom. I detta skulle han sova och han fick ej gå ut de tre följande dagarna.

I Dunsjö i Lerbäck skall det ha funnits en klok gubbe som sysslade med att bota sjukdomar. Han använde sig bl.a. av ormskinn, torkade ben och kött efter någon mördad. Vad gubben hette är obekant.

"Trollskott eller gastkramning" botades i Norra Lerbäck genom att värma upp en sax och sedan svepa in den i en handduk och föra den tre gånger *"ånlyss"* (motsols) kring kroppen.

Oskar Klingberg i Knutstorp kunde konsten att fördriva råttor ur husen. Han hade en panna ur vilken det slog upp en blågul eldsflamma. Med den gick han runt i husen där råttorna höll till. *"Nu ska röttera springa i ra dit ja vill ha döm"* sade Oskar. Några dagar senare kom ett par systrar till Oskar och jämrade sig över att de hade blivit översvämmade av råttor.

En bonde i Snavlunda blev en gång bestulen på två guldringar som han hade hängande på en spegelstolpe. Han sökte en gumma troligen i Östergötland. Denna gumma var vida känd för att kunna tala om vem som stulit. Detta gjorde hon genom att se i brännvin. Bonden talade om hur det låg till och gumman hällde upp brännvin i ett glas. Han erbjöds sedan att se i glaset. Där såg han en gumma från B-fallet som han kände mycket väl. Nu frågade den kloka om tjuven skulle ha något straff. *”Ja nåe borde ho la allt ha”* svarade mannen. Den kvinnan som tagit ringarna fick sedan värk i ena örat resten av livet.

Jöns från Ödeskärr var dödgravare i Lerbäck En påskdagsmorgon såg han tre trollkärningar i tornet. De skulle ta malm från klockorna. Han kände igen alla tre. En av dem sade att han inte fick yppa något av vad han hade sett. Skulle han tiga så var belöningen ett par linnebyxor som han aldrig kunde slita ut. Om han däremot talade om att de varit i tornet så skulle det gå illa före honom.

Han höll tyst ända tills han en dag råkade suppa sig full. Då berättade han om händelsen i Lerbäcks kyrktorn. Efter den dagen blev han helt konstig i sitt huvud. Man sade att han var tokig.

Det påstods att denne Jöns en gång sköt ned en påskkäring. I laddningen fanns avskrap från kyrkklockorna. En gumma i trakten var sedan halt i resten av sitt liv.

Blå Skrivbok renskriven av Ingvar Björck 2015.